

RĂZBOIUL ECONOMIC ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Irina CUCU

*Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Universitatea Națională de Apărare "Carol I"*

Abstract: *Globalization has largely overcome the economy's worldwide dimension and that is why it cannot be strictly limited to the economic processes. However, the globalization's economic processes are a major vector of this cause and the matrix force, too, for the globalization processes from other fields.*

The worst war that takes place now is not the one causing dead and wounded people, in the Clausewitz sense, of using the armed violence, but the economies' competition that is, the economic war. This is a way to generate political finalities, conflicts are turned into operational, that used to be perceived as an ongoing war. The economic war is a phase of the competition where crisis stir and they determine conflicts. Therefore, the economic war is everywhere.

The states' integration within some political-economical organizations, as EU, will not exonerate their economies by the economic war's effects and the globalising processes. Their dimensions will be larger. The big companies may develop without getting to economic conflicts. If, by any chance, they may appear, they may be solved out both by negotiations and armed violence.

Războiul economic a fost definit ca fiind folosirea agresivă a mijloacelor economice în vederea atingerii obiectivelor naționale, „utilizarea planificată a măsurilor economice create să influențeze politicile sau acțiunile altui stat, de exemplu, reducerea potențialului de producere a unui război de către o putere ostilă sau de a genera stabilitatea economică cu o putere prietenoasă”¹. Sunt folosite instrumentele economice pentru a constrânge adversarul să-și schimbe politica ori comportamentul sau pentru a submina capacitatea economică, implicit militară, a statului respectiv.

Unul dintre primii care au încercat să dea o definiție a războiului economic a fost André Piatier care susținea că: „războiul economic nu implică în mod obligatoriu starea de război, el este una din formele de luptă ale perioadei de pace. În cazul unui conflict, această luptă economică se amplifică: piața externă devine o armă politică cu atât mai eficace, deoarece însăși statul conduce operațiile”².

Competiția economică, concurența, economia de piață au fost întotdeauna sursă a dezvoltării și prosperității. Nu întotdeauna s-a desfășurat după reguli asemănătoare competițiilor sportive, deschis și la suprafață. De asemenea, nu întotdeauna s-a desfășurat uniform, cu rezultate uniforme. Obținerea unor avantaje economice substanțiale și rapide a fost posibilă și prin „jocuri” subterane desfășurate în momente maxime de competiție. De asemenea, sancțiuni economice, măsuri restrictive, limitări în cooperarea economică, atitudini unilaterale urmărind realizarea unor obiective mai largi sunt folosite în momente de crize politice interstatale. Globalizarea a scos în evidență noi actori ai relațiilor internaționale-multinaționale economice și financiare care-și urmăresc propriile scopuri ce nu coincid întotdeauna cu cele ale statelor de origine. Cifra de afaceri a acestor actori non-statali depășește deseori bugetele naționale ale unor state, chiar și de dimensiuni mijlocii. Toate acestea creează imaginea unei competiții intense la nivel global, cu perioade intense și mai puțin intense, cu declarații agresive și pașnice, cu dezvoltări în sinusoidă, dar mai ales cu efecte în relațiile de putere care, de obicei, se obțin prin uzul violenței armate. Deseori aceste competiții se desfășoară după reguli specifice artei militare și folosind conceptele acesteia (de exemplu, planificare, atitudine ofensivă sau defensivă, strategii, ținte, analize, rapoarte de forțe etc.). suficiente motive ca situația să fie asemănătoare războiului clasic. Războiul economic desemnează, în fond, momentele de vârf, decisive

¹ Dictionary of Defence – DOD, <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddicct/data/e/01825.html>.

² Piatier, André, *L' économie de guerre*, Paris, Librairie générale de droite et de jurisprudence, 1939, p. 189.

ale unei competiții economice permanente. Iar când mecanismele economice sunt folosite pentru atingerea unor obiective politice, ori însoțesc instrumentele militare, diferențele dintre războiul clasic și războiul economic se estompează. De multe ori efectele războaielor economice sunt la fel de distrugătoare ca și a celor clasice, chiar dacă nu se recurge la violența armată. În general, în cazul războiului clasic, victimele acestuia sunt din rândul combatanților celor două tabere, victimele în rândul persoanelor necombatante fiind pe cât posibil redus, în schimb, în cazul războiului economic, majoritatea victimelor sunt din rândul persoanelor civile neimplicate în conflict și care fac parte din pătura săracă a societății.

La fel ca și celelalte tipuri de războaie, acestea datează de la apariția primelor conflicte, el asociindu-se tuturor tipurilor de conflicte, atât înaintea declanșării crizei, pe timpul desfășurării ei cât și după încheierea ostilităților. Unii autori spun că războaiele economice au caracter permanent, ele neîncetând de fapt niciodată. Lupta pentru puterea economică a existat din totdeauna, ea nu a încetat niciodată, indiferent de care sunt părțile beligerante (state sau companii).

După André Piatier, în *L'économie de guerre*, „Războiul economic nu implică în mod obligatoriu starea de război, el este una din formele de luptă ale perioadei de pace. În cazul unui conflict, această luptă se amplifică: piața externă devine o armă politică, cu atât mai eficace, deoarece însuși statul conduce operațiile”.

Există reticențe în a extinde înțelesurile războiului către spațiul economic, deoarece războiul implică o acțiune violentă, în timp ce războiul economic, unde conceptul de competiție, chiar dacă subînțelege existența de învingători și învinși, se îndepărtează de efectele distrugătoare ale unui „real” război. Faptul că războaiele economice s-au întrepătruns cu acțiunile militare, a lăsat să se creadă că ele vor dispărea în perioadele de pace, dar interesele statelor nu s-au armonizat automat prin schimburile comerciale pe scară largă propulsate de globalizare.

Competiția economică mondială presupune angajarea de către state și firme în cursa pentru obținerea de beneficii maxime pentru consumatori și acționari, astfel că nu puteau spune că scopul principal urmărit de acești actori ai globalizării este distrugerea adversarilor. Este necesar să se ia în considerare existența unor raporturi complexe geo-politico-economice între statele lumii. Interesele și rivalitățile dintre marile puteri continuă să existe.

Războiul economic este un [conflict](#) (neînțelegere, ciocnire de interese, dezacord) între două sau mai multe grupuri, organizații sau state, pentru realizarea unor interese economice.

Competiția este cea care face ca piața să funcționeze, ea este un stimulent important. Pe o piață intens competitivă costurile competiției pot crește substanțial. Pentru a elimina aceste costuri și pentru a avea o poziție bună pe piață, multe companii recurg la diferite mijloace mai puțin legale dar cu costuri mai reduse pentru a domina o piață. Competiția acerbă îngreunează intrarea pe piață a noulor veniți, intensificarea competiției politizează relațiile economice și alimentează forțele politice protecționiste.

Este greu de spus care este limita dintre competiție și război. Desigur, competiția nu se confundă cu războiul. Ea se desfășoară în spectrul construcției, nu al distrugerii. Dar pragul dintre competiția economică și războiul economic este foarte greu de separat. Competiția este lupta între două sau mai multe organizații sau state, care urmăresc avantaje economice tot mai mari. Războaiele economice urmăresc de obicei, eliminarea celui alt din competiția economică. Competiția economică este, în esență ei, o succesiune de bătălii pentru cuceriri ale tehnicii, tehnologiilor, pentru piețe și resurse. Nici războiul economic nu este altceva. Ceea ce le deosebește pe unele de celelalte este pragul de angajare. Competiția poate fi corectă sau incorectă. O competiție corectă duce la dezvoltarea părților implicate de ale căror rezultate beneficiază întreaga societate, în timp ce competiția incorectă poate duce la distrugerea (scoaterea de pe piață) unora din părțile implicate cu efecte negative asupra celor din jur. De aici nu rezultă că orice competiție incorectă înseamnă război economic.

Trăim într-o lume a concurenței acerbe – loiale și mai puțin loiale. Trăim, din păcate, într-o lume în care aproape că nu se face diferență între competiție și război, între concurență și război. Deși economia mondială și cea a fiecărui stat în parte se derulează și se dezvoltă pe baza unor principii de relativă cooperare și de concurență, conflictualitatea economică nu se reduce odată cu dezvoltarea economică, ci, dimpotrivă, crește. Războiul economic este, o stare competitivă, sau o succesiune de stări conflictuale, în care fiecare dintre beligeranți, urmărește distrugerea celui alt, adică scoaterea lui de pe piață. Războiul economic se duce, deopotrivă, între marile corporații – de exemplu războiul de

pe toate piețele produselor și serviciilor, al rețelelor IT -, dar și între diferite tipuri de economii, cum ar fi, de exemplu, cel dintre economia de suprafață și economia subterană, cel dintre mediul financiar, dintre finanțele normale și spălarea banilor, cel dintre fiscalitate și evaziune fiscală etc.

Putem afirma că trăim într-o epocă în care războiul economic începe să domine războiul politic. În lupta dintre state dar și dintre marile corporații se așteaptă o puternică reacție asimetrică atât din partea celor învinși, care se va concretiza, din ce în ce mai mult, într-un terorism economic, cât și din partea celor nemulțumiți de condițiile care li se vor impune.

Nimic nu există și nu poate exista pe lumea aceasta fără o dimensiune economică și financiară. Economia și finanțele sunt cel mai concret și cel mai dinamic produs al activității omenești și, totodată, cel mai palpabil suport al acesteia. De aceea, interesele se confruntă în primul rând în domeniul economic și în cel financiar, iar politica cea mai concretă, cea mai dinamică, cea mai fermă și, în același timp, cea mai flexibilă – care se definește totdeauna ca sinteză a interesului – este cea economico-financiară.

Politica războiului economic este marcată de globalizarea afacerilor și finanțelor, acceptarea intruziunilor economice și culturale, într-o sfidare a naționalismului și granițelor.

Globalizarea dispune de potențialul necesar unei lumi mai bune și, fără îndoială, integrarea într-o economie mondială și deschiderea către alte culturi, ea asigură cele mai directe căi spre atingerea securității și păcii mondiale. Dar, deocamdată, politicile economice care au accelerat globalizarea au mărit nivelul șomajului, consumul resurselor și disparitățile, lichidarea unor ramuri.

Epoca globalizării corespunde cu a societății de tip informațional, a societății cunoașterii. Într-o astfel de epocă, informația, în primul rând, informația economică va avea nu doar un rol de comunicare, de dialog, ci și o funcție de liant economic. Se așteaptă ca o astfel de realitate să ducă la ameliorarea semnificativă a raporturilor dintre statul politic și componenta economică a societății, dintre masa politică și politicile economice. Infodominarea economică va constitui, probabil, suportul pe care se vor concepe și realiza politicile economice și, ca urmare a acestora, noua arhitectură economică.

Este de așteptat ca, în epoca globalizării, tipologia politicilor economice să se restrângă semnificativ. Caracteristicile fundamentale ale politicilor economice în epoca globalizării ar putea fi:

- infodominarea economică;
- caracterul de rețea;
- recrudescența politicilor centrelor de greutate economică.

Epoca globalizării ar trebui de fapt să reprezinte sfârșitul războiului economic. Cu alte cuvinte, în epoca globalizării, nu ar trebui să existe, practic, nici un fel de război.

În această perioadă a globalizării ies în evidență principalele dimensiuni ale războiului economic:

a. Dimensiunea geo-economică este cea mai cuprinzătoare, constituind spațiu de manifestare și pentru alte tipuri de confruntări, inclusiv pentru cele militare, este cvasipermanentă, schimbându-și doar actorii și punctele de interes. Suntem cu toții martori la unele manifestări în această dimensiune. Astfel, geografia politică post-război rece a scos în evidență oportunitățile favorabile redistribuirii resurselor energetice mondiale. Exploatarea acestor oportunități nu putea întârzia. Ca urmare, statele din Golf, din spațiul ex-sovietic, inclusiv Rusia, zone aflate într-o relativă stabilitate până nu demult, au devenit actori, dar și ținte ale unui război economic având drept obiectiv controlul resurselor energetice și căilor de acces, în primul rând către petrol.

Evenimentele din jurul Irakului au demonstrat și limitele războiului economic. Nu întotdeauna acesta este suficient pentru atingerea scopurilor. Din cauza atitudinii politice a regimului de la Bagdad, Irakul devenise un spațiu “imun” la efectele războiului economic și, întrucât exista riscul unor evoluții nedorite, s-a recurs la intervenția militară în circumstanțele și cu complicațiile atât de cunoscute și în care Irakul contează tot mai puțin.

b. Dimensiunea concurențială este cea mai accesibilă. Este locul în care se manifestă formele de concurență economică, așa-numitele războaie: războiul oțelului, al puilor, Boeing - Airbus, euro – dolar (ca expresie esențializată a concurenței economice) etc.

c. Dimensiunea societală este o realitate recentă a războiului economic, inițiată de ONG-uri și lumea asociativă. Mișcările antiglobalizare și ecologice sunt cei mai activi actori în această dimensiune. Nu se poate spune că rezultatele acțiunilor lor sunt consistente în cadrul războaielor

economice, dar mișcările au început să fie luate în seamă. Ele nu mai neagă cu violență globalizarea, cer în schimb reguli care să atenueze efectele nedorite asupra statelor mai puțin pregătite pentru ea³.

În condițiile integrării și globalizării, frontierele statelor devin permeabile la creativitatea subversivă a strategiilor piețelor economice și financiare, soluțiile pentru a nu pierde războiul economic depind de creativitatea celor care adoptă deciziile în acest tip de război. Decizia va fi o măsură a capacității de valorificare nu numai a informațiilor economice, ci și a celor geostrategice și geopolitice, obligate la rândul lor să urmărească tot mai evident obiective economice.

O armă „neoficială” importantă de acțiune a războiului economic, folosită preponderent în economia de piață contemporană, este cea psihologică și vizează elementele de psihologie națională: schimbarea mentalităților, aspirațiilor, ideilor, teoriilor, comportamentelor, moravurilor etc. Sunt folosite metode de manipulare foarte greu de depistat, bazate pe exploatarea instinctelor primare (de hrană, de apărare, de reproducere) și a înclinațiilor primitive din om.

Una din direcții o constituie inocularea și dezvoltarea spiritului consumatorist, în dauna spiritului de economie, prin reclame manipulative, trezirea instinctelor acaparatoare, exploatarea orgoliului, superficialității, naivității și a altor trăsături negative de personalitate. Pentru a-și asigura o viață normală, fiecare om are un complex de nevoi. Agresorul economic își propune să dezvolte în omul-țintă și în națiunea-țintă nevoi și cerințe artificiale, să-i smulgă ultimul bănuț din buzunar sau din bancă, pentru a-l aduce în starea de falit, dependent de împrumuturi pe care tot el, manipulatorul, le oferă. Astfel, dacă individul și/sau națiunea-țintă nu rezistă tentațiilor abil construite, va ajunge sclav economic. Acest fenomen se poate observa și în România. La ora actuală, la noi se consumă tot mai multe produse de lux din import, iar băncile se întrec în oferte de credite, care mai de care mai „avantajoase.”

O altă direcție de acțiune este abaterea atenției și interesului cetățenilor de la sectorul economic, material, producător de bunuri și valori, către direcții neproductive sau nocive. În țara noastră se poate observa, în prezent, o inflație de supermarket-uri supraaglomerate, care vând zilnic, dar valoarea nou creată în țară este tot mai mică.

În același timp, sunt create și inoculate în conștiința (și inconștientul) națiunii-țintă unele false valori umane și tehnice, în scopul înlocuirii valorilor adevărate și tradiționale (naționale). Se practică distrugerea imaginii unor lideri sau oameni politici care luptă pentru înflorirea economică a națiunii lor și, totodată, aceștia sunt intoxicați cu informații false cu privire la domeniul pe care trebuie să-l conducă, la economie, în primul rând.

Cea mai gravă situație o reprezintă afectarea relațiilor economice ale țării respective cu alte state ori cu firme economice din diferite zone ale lumii. Pentru a atinge acest obiectiv sunt folosite diverse procedee: ideologizarea economică (prin care ești făcut să crezi că poți avea afaceri bune numai cu o anumită tabără, dominată de o anumită ideologie), promovarea amatorismului în rândul liderilor economici, denigrarea produselor și serviciilor proprii, prin mijloace de luptă psihologică (propagandă neagră, zvonuri, bancuri, știri false sau denigratoare în mass-media etc.). Desigur, invadatorii economici fac afaceri cu toată lumea, indiferent de ideologie, religie ș.a.m.d. În războiul economic nu există altă ideologie decât a avantajului economic. O încercare de distrugere a relațiilor economice dintre state este cel dintre țările scandinave și lumea arabă.

Spionajul economic reprezintă o formă importantă și cel mai des uzitată de un stat sau o firmă/societate economică pentru a căuta și culege în secret informații economice necesare menținerii și dezvoltării unui stat sau a companiei. Informația înseamnă putere. Primul care deține anumite informații (despre piețe de desfacere, resurse, produse noi și competitive), poate avea și obține un avantaj substanțial.

În prezent, pe plan mondial, există o confruntare economică modernă, nu numai între state, ci și între mari companii ale căror venituri anuale depășesc PNB al multor state dezvoltate, care a determinat apariția unor noi forme de luptă economică: lupta pentru impunerea standardelor pentru anumite categorii de produse (fiecare creator și producător este interesat să acapareze cât mai mult pe piața mondială, să elimine cât mai mulți concurenți, prin obținerea standardizării produsului), devalorizarea forțată a valurilor naționale, prin speculații financiar-bancare - cazul lirei englezești),

³ Dolghin, Nicolae, *Securitatea națională și războaiele economice*, „Impact strategic”, nr 3-4/2003.

crearea dependenței printr-un produs livrat foarte ieftin, dar al cărui preț crește, pe măsură ce populația din țara-piață devine dependentă de el (cazul prețului gazului rusesc).

Toate statele lumii se află, în prezent, implicate într-o formă sau alta de cooperare internațională, îndeosebi economică - zone de liber schimb sau uniuni vamale. Este mai evident ca niciodată că o autarhie economică nu poate funcționa, că este sortită eșecului, cu suferințe enorme pentru populație. Poate cu o singură excepție – Coreea de Nord –, celelalte tentative de autarhii economice nu sunt autoimpuse, ci datorate unor embargouri internaționale. Aceste situații caracterizează statele unde interesul național nu este formulat în mod democratic, fiind un interes fals, pervertit. El reprezintă, de fapt, interesul unui grup de putere, care deține și exersează puterea în mod discreționar, interes de grup impus cu forța, nedemocratic și promovat pe post de interes național.

Colaborarea economică externă promovată de astfel de regimuri este, la rândul său, pervertită, având ca scop nu optimizarea funcționării economiei naționale și dezvoltarea sa prin participarea la diviziunea internațională a muncii, ci acoperirea necesităților grupului aflat la putere. Acest tip de colaborare internațională poate funcționa doar ca schimburi simple și sporadice și nu se poate ridica la nivelul, fie și incipient, al unor forme de integrare economică. Simplificând raționamentul, putem spune că numai statele democratice, unde interesul național promovat este real, pot participa la inițiative de integrare economică. Participarea la mecanisme de integrare economică este o expresie a nevoii de securitate economică a fiecărui stat. După Emilian M. Dobrescu, principiul democratic este o condiție *sine qua non* a integrării. "*Numai o Uniune Europeană care respectă identitatea fiecărei țări membre, care prosperă prin diferențele dintre ele și este puternică prin instituțiile sale, va putea permite mersul înainte pe calea progresului economic și social, al securității și demnității*"⁴.

Cele mai importante trăsături caracteristice ale economiei mondiale actuale sunt: liberalizarea piețelor (ce presupune circulația liberă a capitalurilor financiare și a forței de muncă în întreaga lume); preponderența tehnologiei informațiilor (IT), telecomunicațiilor și afacerilor audiovizuale; concurența acerbă dintre cei trei mari poli de putere economică și comercială - NAFTA (SUA, Canada și Mexic), Uniunea Europeană (UE) și Asia de Sud-Est.

În prezent există două tendințe majore pe arena internațională, care sunt în contradicție: pe de o parte, competiția dintre state și grupuri de state pentru cucerirea unor piețe de desfacere și zone cu importante resurse, fapt ce poate duce la conflicte de interese, trecând de la competiție la război, iar pe de altă parte, tendința spre cooperare și integrare, impulsionată de noile tehnologii.

Competiția economică a fost prezentă de sute de ani, dar azi a devenit dominantă și, din păcate, s-a transformat din competiție în conflict, iar părțile implicate nu sunt doar state naționale, ci și companii multinaționale care lupta pentru controlul piețelor și al zonelor cu resurse.

Încheierea războiului rece a favorizat deschiderea economiilor țărilor din fostul bloc comunist, acestea trecând de la economii centralizate la economii de piață. În această perioadă de tranziție a început o acerbă competiție între statele puternic industrializate și marile companii, pentru deținerea controlului asupra piețelor și resurselor din acest spațiu, statele din această zonă devenind ținte ale unui război economic al cărui obiectiv este deținerea controlului resurselor energetice și al căilor de acces către acestea. În același timp, investițiile în unele ramuri industriale din aceste state au adus profituri foarte mari investitorilor străini (fie ei state sau companii), având în vedere numai forța de muncă calificată și foarte ieftină, prețul redus al materiilor prime și infrastructura industrială existentă, achiziționată la prețuri foarte mici, comparativ cu țările puternic industrializate. Toate acestea au condus la transformarea competiției în conflict economic.

Companiile globale ocupă, un loc special în noua constelație economică a lumii. Acestea au creat un spațiu economic unic, în care deciziile proprii influențează perspectivele economice ale oamenilor și popoarelor. Faptul că activează în întreaga lume asigură, practic, controlul acesteia. Mai ales că în relațiile de zi cu zi au de a face cu sisteme de reglementare slabe, cu poziții inegale de negociere ale țărilor-gazdă. În raport cu politicul, companiile, care reprezintă economicul, știu și pot să iasă, întotdeauna, în câștig. Iar atunci când economicul sprijină politicul, pentru a câștiga puterea unui stat, iar politicul ajunge să dețină puterea, acesta din urmă va favoriza economicul, prin impunerea unor politici fiscale protecționiste.

⁴ <http://capriro.tripod.com/polit/polint06.htm>.

Este situația cea mai des întâlnită în care economicul, companiile realizează beneficii uriașe și se impun în acest permanent război economic, care la suprafață arată extrem de pașnic, pe când în profunzime este foarte brutal și lipsit de scrupule. Pe măsură ce profitul marilor companii va crește tot mai mult, competiția și conflictele dintre ele vor influența tot mai accentuat, mai substanțial statele și viitoarea configurație geopolitică. Pentru entitățile statale cu o economie în tranziție, care nu este bazată pe reglementări și legi respectate cu strictețe, integrarea economică constituie o șansă viabilă de reducere a probabilității de a deveni o țintă în războiul economic.

Globalizarea conduce la o tot mai accentuată concurență, dar și la o calitate mai bună a vieții economice, ea intensificând forța atacurilor și asupra societății. Globalizarea, în general, a mărit decalajele dintre state și regiuni. Liberalizarea comerțului, ca și cea a piețelor financiare, exprimă elocvent globalizarea ca filosofie economică și politică, dar și ca acțiune practică a unor politicieni și conducători de guverne.

Concurența economică poate duce la rezultate deosebite, dar atunci când se trece pragul de la concurență la război rezultatele pot fi dezastruoase nu doar pentru una din părțile implicate în conflict, ci și pentru celelalte părți.

De aceea, considerăm că și în epoca globalizării, războiul economic va continua sub noi forme, dintre care cele mai previzibile ar putea fi: războiul economic de rețea; războiul pentru resurse cosmice; războiul pentru piețe; războiul pentru infodominare în spațiul finanțelor.

Referințe bibliografice:

- *** Constituția României, Monitorul Oficial nr. 233, București, 1991;
- *** Carta O.N.U., www.un.org;
- *** Guvernul României – Carta albă a securității și apărării naționale, București, 2004;
- *** Legea privind apărarea națională a României nr. 45/1994, Monitorul Oficial nr. 172/1994;
- *** Legea privind siguranța națională a României, nr. 51/1991, Monitorul Oficial nr. 163/1991;
- *** Legea privind protecția informațiilor clasificate, nr. 182/ 2002, Monitorul Oficial nr.248/2002;
- *** Strategia de securitate națională a României, 2006;
- *** Strategia militară a României, Editura Militară, București, 2004;
- *** [Strategia de transformare a Armatei României](#), București, 2005;
- *** Doctrina națională a informațiilor pentru securitate, Consiliul Suprem de Apărare a Țării, București, 2004;
- *** Manualul NATO 2001, Office of Information and Press, NATO, Brussels, Belgium;

ADAMS, James – *Următorul – ultimul război mondial*, Editura Antet, Oradea, 1998;

ALBERT, Michel – *Capitalism contra capitalism*, Ed. Humanitas, București, 1994;

ARĂDĂVOAICE, Gheorghe; Valentin Stancu – *Războaiele de azi și de mâine*, Editura Militară, București, 1999;

ARON, Raymond – *18 lecții despre societatea industrială*, Editura All, București, 2003;

BRUCAN, Silviu – *Lumea după războiul rece – locul României și viitorul ei*, Editura „România Liberă”, București, 1996;

CHOMSKY, Noam – *America în căutarea dominației globale: hegemonie sau supraviețuire*, Ed. Antet, 2003;

Carl von Clausewitz – *Despre război*, Editura Militară, București 1982;

DOLGHIN, Nicolae - *Securitatea națională și războaiele economice*, *Impact Strategic* 3-4/2003;

FLOREA Lavinia – *Globalizare și securitate economică*, Editura Lumea, Iași, 2007;

GILPIN, Robert – *Economia mondială în secolul XXI*, Editura Polirom, Iași, 2004;

KALDOR, Mary – *Războaie vechi și noi*, Editura Antet, Oradea, 1999;

LABARDE, Philippe, Maris Bernard – *Doamne, ce frumos e războiul economic!*, Editura Antet;

MEARSHEIMER, J. John – *Tragedia politicii de forță*, Editura Antet, 2001;

MUREȘAN, Mircea - *Pentru ce fel de război ne pregătim?*, *Impact Strategic* nr. 1/2004;

POPESCU, Maria - *Globalizarea și dezvoltarea trivalentă*, Ed. Expert, București, 1999;
WIGHT, Martin – *Politica de putere*, Ed. Arc, 1998;
<http://www.iags.org/n0124052.htm>;
<http://www.joshuagoldstein.com/jgeconhi.htm>;
<http://www.hermes-press.com/econ2.htm>;
http://www.military.com/Resources/HistorySubmittedFileView?file=history_gulfwar.htm;
<http://www.infoguerre.com/>;
http://www.gabrielreillyweekly.com/gabrielle_reilly/politics/the_new_economic_war_opec_and_oil.htm;
http://www.actrus.ro/buletin/2_2000/articol18.html;
http://maxpages.com/secretele/RAZBOIUL_ECONOMIC;
<http://capriro.tripod.com/polit/polint06.htm>;
<http://www.mapn.ro/strategiasecuritate/strategsecuritmediul.html>;
http://hiphi.ubbcluj.ro/JSRI/html%20version/index/no_5/liviuzapartan-articol.htm;
<http://www.byte.ro/byte95-03/nou.html>;
<http://www.minind.ro/>;
http://www.actrus.ro/buletin/2_2000/articol8.html;
<http://www.unibuc.ro/eBooks/StiinteADM/marinescupaul/index.htm>;
<http://www.ectap.ro/articole/123.pdf>;